

Ethnographia 10 köt. 5. sz. A sumir kérdéshez. (Galgóczy J.)
 Budapesti Hírlap 1900. I. 5. Szótárirodalmunk, szótáírásunk.
 (Melich János.)

NYELVÚJÍTÁSI ADATOK.

Széljegyzetek a nyelvújítás történetéhez.

Azt hiszem, abban mindannyian egyetértünk, hogy a Nyelv-
 örnek most már nem az a feladata a nyelvújítással szemben, mint
 egy negyed századdal ezelőtt. Most már nem a szócsinálók (qui non
 sunt), hanem a stilusrontók és a magyar nyelv szellemével össze nem
 férő szólásmódok csempészei ellen (qui sunt) kell a nyelvet őriznie.
 Nem azt akarom én mondani, hogy most már ne is foglalkozzék a
 régi nyelvújítás kérdéseivel, hanem azt, hogy e kérdésekkel ezentúl
 is foglalkozván, most már ne az egyes hibák — úgyszólván, tehát hiába-
 való — hánytorgatásában, hanem a jónak és rossznak történelmi méltá-
 ságában s a megmásíthatatlan tények oknyomozó előadásában, hogy
 úgy mondjam, lélektani megmagyarázásában találja ez idő szerinti
 hivatását.

E gondolat, erősbödve a szerkesztő úr kérésétől is, érlelte meg
 bennem az elhatározást, hogy idevágó jegyzeteimből egyetmást közzé-
 tegyek. Örülnék, ha többen követnének.

* * *

Agyon, mint igekötő. — Az *agy* jelentése, emberre-állatra
 vonatkoztatva, egész Bugátig a. m. caput, cranium; ő kezdi cerebrum
 értelemben is használni (1828). *Agyon-ütni* még a XVII. század első
 felében sem jelent egyebet, mint fejbe-ütni »Te az keresztfát nagy
 keserűséggel kiviéd; ki hátra ránt vala, ki agyon üt vala« (1531);
 ugyan így: »náddal agyon verettétől vala« (1506) hagyá hogy
 fenyő-szurokkal és olvasztott olajjal agyonöntének hogy hamarab az
 tűz megemésztené (1527); sőt még Pázmánál is: »egy a próféták
 közül agyon vágatá magát és véres fővel Acháb eleibe menvén, így
 szóla.« (1636). De az *agyon-üt*, *agyonver* a XVI. század második
 felében kezdi már a »zu tode schlagen« értelmét is fölvenni. (Vö.
 NySz. 3:905 és 1:25). — Az első, aki az *agyon* szónak ezt a
 módosított értelmét más igére is átviszi, Faludi volt. Nálá *agyonlóni*
 már a. m. todtschiessen; SI-nál hozzá-csatlakozik az *agyon ölni*:
 caput laedendo occidere jelentéssel. — Kr. sem ismer többet ezeknél. —
 Fog. (1836) már följegyzi az *agyonhajít* (lovat), *agyonnyom*, *agyonlapod*
 igéket is. Ball. pedig (1890) csak ezekkel tölti meg: *agyonbeszél*,
agyonbunkóz, *agyonéget*, *agyonkésel*, *agyonkövez*, *agyonszúr*, *agyonpipor*
 és *agyon varr*; pedig a következőknek egy része már a hetvenes
 években is hallható volt, ú. m. *agyonbúsúlja*, *agyon-eszi*, *agyon-issza*
magát; *agyoncsókol*, *agyonricsér*, *agyonoldogoz*, *agyonfáraszt*, *agyon*-
gyaláz, *agyongyógyít*, *agyonhajigál*, *agyonijeszt*, *agyonjár*, *agyonkerget*,

agyonkínoz, agyonlumpol, agyonnevel, agyonnevet, agyonrágalmaz, agyonráz, agyonrémít, agyonrémül, agyonrúg, agyonsír, agyonsújt, agyonsüt, agyonszekiroz, agyonszorít, agyonzúz stb. — Igy vált a jelen század második felében az *agyon* mondhatni élő igekötővé, valamint a XVII. században a *félre-*, melyet azelőtt legtöbbször a *félen-* vagy *félfelével* fejeztek ki. (Péld. *félenverni* a harangot, NySz.); a XVIII-ban pedig az *előre* (régebben *elől*, *eleve*, *előve*). A NySz., XVI. és XVII. század adatai az *előre*-ről mind hibásak.

1.2. az
előre igekötő

Al-. A *fel*-lel ellenkező s az *alsó*-val egyjelentésű *al-* XIII. századi helynevekben is előfordul már (Alfalu, Alnémet, Alvincz); köz-szókbán pedig *alszél* (1508), *alföld* (1527), *alpörös* (1565) stb. Az *al*-nak vice értelemben való alkalmazása azonban kizárólag a nyelvújítók műve. A *sub* és *vice* között, úgy látszik, az *alhadnagy* (SzD. 1792) szolgált közletül. Alispán, alkapitány (SI. 1803); al-esperes, aljegyző, alkancellár, alnádor-ispán, alországbíró, alszolgabíró, alügyész (mindezek már 1806/7); altárnok-mester (1809); aligazgató, alkirály (1835); albérlő, alezredes, alkáplár, altábornagy, alvezér (1838); alelnök (már 1843 előtt) altengernagy 1844. stb.

Bel-. E szó úgy viszonylik a *belé*-hez, *belől*-höz, *belső*-höz, mint az *al* az *alá*-hoz, *alól*-hoz *alsó*-hoz. Feltűnő, hogy a régi nyelv a *bel*-t mégis csak mint igekötőt (*bel-dugni*, *bel-futamni*, *bel-menni* stb.) ismeri, de mint melléknevet nem. holott az *al* (l. ezt) éppen mint melléknév gyakran előfordul benne. Barczafalvi (1787) volt az első, ki a származékokat lehántva róla, a *bel*-t mint melléknevet kezdte használni: *Belváros* fő vagy belső város, a minek hostáztzta van. (Szigv. 1: 674). SzD-nál megvan már a *bel-földi*, *bel-dolmány*, (a mai: mellény), *bel-volta* vminek (interna constitutio), *bel-erő* (virtus), *bel-csutka* (torzsa, l. *moszt* alatt); SI-nál: *bel-ösztön*; Bugátnál (1833) *bel-rész* és *bel-terj*; Kunosnál (1834): *bel-becs*, *bel-érem*; az Akad. Zseb-Sz. (1838): *bel-gát*, *bel-háboru*, *bel-hám*, *bel-kapcsolat*, *bel-telek*, *bel-víz*. Ellenben *bel-igazgatás*, *bel-ügy* csak a negyvenes évek közepétől fogva, stb.

Bölcsélet vagy **bölcsészet**? A M. Tud. Akadémia philosphiai osztályának 1847. április 28-án tartott ülésén »Szilasy János r. t. indítványára azt végezték, hogy ezentúl mindenik tag, ha dolgozás közben új műszót készít, ezt az osztály ülésében terjessze elő, valamint ha valamely idegen nyelvű műszó magyarítása iránt kétségei volnának, az ülés tanácsát és közremunkálását kérhesse, mely úton a kitűzött czél, t. i. a philosphiai műnyelv kiegészítése és összhangzatba hozatala időjártával minden elhamarkodás és erőltetés nélkül elérhető; mit az ülés jóváhagyott.«

E határozat nyomán Szilasy János r. t. a *religio* szónak magyarítására az *egély* szót ajánlotta, melynek származékai lennének: *egélyes*, *egélyesség*, *egélytelen*, *egélytelenség*; úgy szinte a latin »philosophatur« igét magyarul így kívánná kitenni: *bölcsel*, miből ezek származnának: *bölcselő* = philosophus; *bölcsélet* = philosophema; *bölcsélettan* = philo-

sophia; *bölcelettanár* = philosophiae professor stb., mely szavakban az ülés is megnyugodott.

De már az 1847 június 14-iki ülés jegyzőkönyvében ez olvasható: »A philosophus és philosophia szókra a titoknok (Toldy) javaslatára, az egyik múlt ülésben elfogadott *bölcel* ige származékain kívül, a különben is már közhasználatú és némely tekintetben jobban alkalmazható *bölcsész* és *bölcsészet* szók *is* megtartandóknak határozattak.«

E kétkulacsos határozat következménye az a folyton folyó küzdelem a *bölceset* és *bölcsészet* közt, amely még ma is tart. (L. Az Akadémiai Almanachban a név- és címtárt.)

-kereskedő. Az efféle összetételek, mint *borkereskedő*, *gabona-kereskedő*, *vaskereskedő* a régi nyelvben ismeretlenek voltak; rendesen az *áros* szóval éltek: *bor-áros*, *gabona-áros*, *vas-áros*. Noha az *árosság* régente nemcsak eladást, hanem vevést is, tehát általában kereskedést tett, az *áru*l ige rokonsága az *áros*-ra lassanként rákényszerítette a kizárólagosan eladással foglalkozás jelentését. Az adás-vevés fogalmát jól kifejezvé a *kereskedés* szó, a *lóval-kereskedő* (PP.), *rabszolgákkal kereskedő* (Márt.) kezdett divatba jönni a *lókupec* meg az *ember-áros* helyett. De ha a bornak, gabonának, vasnak van *ároso*, akkor lehet ugyanazoknak *kereskedője* is, s így ép oly jogosult szó: a *borkereskedő*, mint a *bor-áros*. E gondolatra, úgy látszik, csak a jelen században jöhettek, mert sem SzD., sem SI. nem ismeri a *-kereskedő*-féle összetételeket. Az orthologus Kresznericsnél meg csak a *borkereskedőt* s a *könyvkereskedőt* találom, de igen tanulságos Márton 1816-iki és 1823-iki szótárainak e részben való összehasonlítása: weinhändler; *borral kereskedő* (1816) és *borkereskedő* (1823); pferdehandel: *lóval kereskedés* (1816), *lókereskedés* (1823); tuchhandel: *posztóval-kereskedés* (1816), *posztó-kereskedés* (1823); ochsenhändler: *ökörrel kereskedő* (1816), *marha-kereskedő* (1823); wollhändler: *gyapjával való kereskedés* (1816), *gyapjú-kereskedés* (1823) stb. Úgy látszik tehát, hogy a *-kereskedő* végleges győzelmét 1820 tájára tehetjük. Mellesleg említsük meg, hogy Kr. a *könyvkereskedés* szónál PP.-ra utal, holott mind PP., mind PPB.-nél valójában *könyvvel kereskedés* van. Quandoque bonus . . . !

Könyvelmű. — Műfordítóink e század elején nemcsak az egyes szók értelmét, hanem, ha lehetséges volt, még a *szótagszámot* is híven vissza akarták adni fordításaikban. A *leichtsinig* német szónak, az értelem szerint, hű mása a *könnyü elméjü*, csak-hogy ez öt, holott az eredeti három szótagú. Ezen segíteni kell. A szóvégi mássalhangzó, az akkori magyar nyelvészek hite szerint, lényegtelen »kihangzás«, ami úgyszólván könnyen lekopik. A *lacryma* régente *könnyü*, ma *köny*; régente *szerelmu* utóbb *szerelm*, ma *szerelem*; miért ne mondhatnók hát *könnyü elméjü* helyett *könyvelmű*. Így gondolkozhatott Kazinczy, mikor e szót megalkotta. Utánzóai a *-sinig*, *-geistig*, *-müthig* német szóvégzőket szintén az *-elmü*-vel szerették fordítani. Így támadtak: *egy-elmü*, *éles-elmü*, *igaz-elmü*, *kis-*

WB!

elmű, láng-elmű, mély-elmű, ön-elmű, rab-elmű, sötét-elmű, szabad-elmű, szép-elmű, szolga-elmű, tompa-elmű, vég-elmű. (Ball. 1890, nagy részök Fog. 1836). Közhasználatra, a könnyelműn kívül, csak a *szabad-elmű* jutott, de a negyvenes években ez is átalakult *szabadelvére*. (Nyr. 25:254); a többi végkép kihalt. A *könnyelmű* segítségére jött Jósika egyik regénye (1837). Sokan olvasták, még többen emlegették legalább a címét. Ez mentette meg!

tudósít—értésít. Budenz 1861-ben (M. Nyelvészet, 6:393) megütközött a *tudósítani* igén s »egy kis abnormitást« talált benne. Szerinte *tudós* csak is: homo doctus, eruditus, litteratus s így *tudósítani* voltaképen annyit jelentene: doctussá, eruditussá tenni, pedig nem azt jelenti, hanem »tudtára adni valakinek valamit«. Budenz, akkor még nem ismervén a *tudós* másik értelmét (Vö. CzF), azt következteti, hogy a *tudósítani* csakis inter doctos keletkezett vocabalum doctum, vagyis hogy gyártott szó. Ha a szó csinálója ügyelt volna az *értésíteni* — etymologice írva: *érttesíteni* — analogiájára, *tudósítani* igét kellett volna csinálnia, mondja Budenz. — A dolog éppen fordítva áll. A *tudósít* nagyon régi szó, megvolt már a XVII. század legelején (NySz.); ellenben az *értésít* csakis a XIX. század elején csinálódott. Azt is tudjuk, hogy ki és mikor csinálta? Pápay Sámuel 1807-ben (Veszpr. Tiszt. Szt.) éppen a *tudósít* analogiájára csinálta. Az arány t. i. így állt Pápay előtt:

tudakozni: tudósítani = értekezni: x.

Igaz, hogy ebből nem *értésítnt*, hanem *értősítnt* következett volna, de a nyelvújítók ennél külön szabadságot is megengedtek maguknak, s hozzá még az is, hogy az akkoriban keletkezett *útasítani* (inviare, SzD.) bizonyára előmozdította a második szótag rövidre szabását. És mi a Pápay merészsége a Sztrokay vakmerőségéhez képest? Ez a *-sít*-et nemcsak képzőnek vette, hanem ragos alakokhoz is függesztette. Így keletkezett a *kézbesít* s a *szembesít*, utóbb az *ellenbesít* (1846, Ball.) s a *közbesít* (1858, Tud. MűSz.). Csodálatos, hogy az effélének a nép nyelvében is van hasonmása. A MTsz. egyfelől Tolna, másfelől Kolozsmegyéből közli a *helybesít* igét. Vagy ez talán csak a *kézbesít*, *szembesít* tudákos analogonja?

-g = -kedik. A *-kedik*, *-kodik* visszahatónak a *-g* gyakorító képzővel való fölcserélése megvan ugyan mind a régi nyelvben (versenkedik = *verseng*; szívarkodik = *szivárg*; szoronkodik = *szorong*, NySz.), mind a nép nyelvében (agyarkodik = *agyarg*; incselkedik = *incselg*, MTsz.), de csakis a nyelvújítás teszi rendszerré s a szórövidítés egyik kedvelt módszerévé: *hivalg* = *hivalkodik*; *hizelg* = *hizelkedik*; *késelg* = *késelkedik*; *kételg* = *kételkedik*; *leselg* = *leselkedik*; *rivalg* = *rivalkodik*; *társalg* = *társalkodik*; *tisztelg* = *tisztelkedik*; *uralg* = *uralkodik*; *vetélg* = *vetélkedik*; stb. Sokszor váltakozott az *-edik*, *-odik* is *-g*-vel: *andalg* = *andalodik*; *képzalg* = *képzelkedik*; *közalg* = *közeledik*; *távolg* = *távolodik*; *tévelyg* = *tévelyedik* (NySz.). Lassanként annyi példa gyülemlett össze az *-elg* végződésű gyakorító igékre, hogy bőven lehetett analogiát találni mind ígéhez, mind névszóhoz való hozzá-

függesztésére. Így támadtak: *édelg, érzelg, kéjelg, szépelg* (mindezek már 1836-ban Fog.-nál); *szenvelg* (1846. Nyr. 26:446); *fényelg, tetszelg* (Ball. 1857). stb.

-kezik, -kozik. A következő igék nincsenek meg sem a régi irodalom, sem a nép nyelvében, tehát minden valószínűség szerint a nyelvújítás korabeli készítmények: *Ajánlkozik* (Kunoss, Szófüzér 1834); *botlakozik* (Faludi, NySz.); *csalakozik* (Fal. NySz.); *csatlakozik* (Fogarasi, Zsebszótár 1836); *épitkezik* (Ball. 1846); *érintkezik* (Akad. Zsebsz. 1835); *fejtekezik* (Fal. NySz.); *foglalkozik* (SzD. és SI-nál a. m. fogódkodik, mai értelmében Akad. Zs. 1835); *hivatkozik* (Fog. 1833); *íratkozik* (beiratkozik, Ball. 1890; feliratkozik egy szótárunkban sincs meg); *ítélkezik* (Ball. 1890); *jelentkezik* (Kun. 1834, eredeti alakja: jelenkezik); *keletkezik* (Kr. 1831); *mentkezik* (Kónyi, NySz.); *mutatkozik* (Fog. 1836); *osztakozik* (egy szótárunkban sincs meg); *öltekezik* (»karjába öltekezve« Kisf. K. TMNyt., egy szótárunkban sincs meg); *rejtekezik* (Fal. NySz.); *rendelkezik* (Stettner, Váltójog 1832); *segédkezik* (CzF. 1870); *sorakozik* (Ball. 1851); *szórakozik* (Fog. 1836); *szorítkozik*; *szünetkezik* (Kaz. TMNyt., egy szótárunkban sincs meg); *táplálkozik* (SI-nál táplálkodik, mai alakjában Fog. 1836); *títakozik* (Törvénykez. Szótár 1837); *vállalkozik* (SzD. és SI-nál válalkozik a. m. többi közül kiválik, mai értelmében Fog. 1836); *váltakozik* (Fog. 1848); *védekezik* (CzFog. 1874); *visszakozik* (Ball. 1851); *vitatkozik* (Fog. 1836); *vonatkozik* (Ball. 1844).

-lag, -leg. Az igehatározókat formáló *-lag, -leg* a régi nyelvben igei s egyéb (leginkább -s végű) melléknevekhez függeszkedett: egyezőleg, elegyesleg, fölösleg, futólag, közösleg, lábaslag, mellékesleg, melleleg, oldalaslag, öszveleg, teleslegtele, újolog, újoslag, váltóslag, virradólag stb.; de *-i* és *-ü* végű melléknevekhez, valamint főnevekhez (nagyon kellene csalódnom) nem függedt soha. A maig is megmagyarázatlan *képlag*-ot e kérdésben mellőzhetőnek tartom.

A nyelvújítás törte át e különben is gyöngye korlátokat. Fogarasi 1836. évi szótárában megvannak már: *alkalmilag, anyailag, atyailag, barátilag, egyakarátúlag, egyenközüleg, egyhangúlag, egyidejűleg, egykedvűleg, egyneműleg, érzékileg, gyakorlatilag, időközileg*, stb.; és *aránylag, időleg, önkényleg, színleg, tetőleg, tettleg* stb.

-lagos, -leges. A *-lag, -leg*-gel képzett igehatározókhoz a régi nyelv új képzőket egyáltalában nem függesztett; a mai *-lagos, -leges* melléknevek, egy kivételével, ismeretlenek voltak még a múlt században. Az első példát Bíró Márton adja a *felesleges*-sel; sokáig nem akadt követője. 1830 körül vetik rá magukat e kényelmes képzőre a filozófiai és jogi műnyelv megalkotói, s köztük első sorban Fogarasi. A következő összeállításban, helykímélésből, csak a tőszó van kitéve, amelyhez a *-lagos, -leges*-t hozzáfüggesztették; azokat, amelyek az 1848 előtti szótárakban még nincsenek meg, *-gul jelöltem. *Állító-, arány-, *át-, *cselekvő-, *egyén-, egyetem-, *együtt-, elő- (Kunoss 1834), *előző-, *elvi-, *érdem-, *érintő-, eset-, *eshető-, *faj-, *folytató-, fölös-, futó-, függő-, *gép-, *hallgató-, *harmad-

*hozzávető-, idő-, *időköz-, igen-, *illető-, *jelen-, kép-, *kezdet-, *kizáró-, közép-, követelő-, külön-, *látszó-, *másod-, melles-, mennyi-, *merő-, minő-, múló-, nem-, *név-, néző-, *oldal-, *rész-, saját-, sem-, szenvedő-, szín-, tagadó-, támadó-, tárgyi-, tény-, tető-, *tetszőleges, tett-, tevő-, *utó-, *vagy-, védő-, *vég-, *viszonylagos. — A csecsemőkorbán elhaltakat (belleges, egykileges, ellenmáslagos, felüleges, kényleges, önmilegest, stb.) kihagyták a még élők sorából.

-szerű, -szerűtlen. A NySz. a *-szerű* összetételeiből a következőket szedte össze: alacsonyszerű, aprószerű, azonszerű, egyszerű, felszerű, ifjúszerű, kicsinyszerű, kisdedszerű, könnyűszerű, közszerű, középszerű, vékonyyszerű. Látni való, hogy ez összetételekben az előrész legtöbbszörire melléknév, számnév s egyszer névmás, de főnév egyetlen egyszer sem. Főneveknek a *-szerű* elé kapcsolását a nyelvújítás hozta divatba. A főneves összetételre az első példát Molnár János Fizikájában (1777. 1:62) találtam: *számszerű*, numericus értelmében; továbbá SI-nál *időmszerű* mihi coetaneus. Felsőzáddal utóbb, Molnár számszerűjéről bizonyára mitsem tudva, Helmezy (Jelenkor, 1832) alkotja meg a *célszerűt és népszerűt*. Ettől fogva indul meg a főneves *-szerűk* feltartóztatatlan áradata, elannyira, hogy a *-szerűt* ma már élő képzőnek kell tekintenünk, mely nemcsak köz-főnevekhez, de még idegen személynevekhez is hozzá fűgged. (Vö. *Proteus-szerű*). — A *népszerűt* természetesen nyomban követte a *népszerűtlen* (Törv. Szt. 1837), azt pedig betűrendben az alakszerűtlen, célszerűtlen, észszerűtlen, formászerűtlen, időszerűtlen, korszerűtlen, okszerűtlen, szabályszerűtlen, törvényszerűtlen, végszerűtlen, stb.

-sít, mint denominális igeképző. — Ha a XVII. században vagy azóta valamelyik magyar író magánhangzón végződő melléknévből az *-ít* képzővel transitív igét akar formálni, igen egyszerű módszert követ: lehasítja a melléknév végéről a magánhangzót s helyébe ragasztja az *-ít*-et. (Vö. otrombít, görbit, porhanyít, savanyít, könnyít, stb.) Ez az eljárás oly egyszerű, hogy kételkedni sem lehet biztonságában. Egyszer mégis fölmondta a szolgálatot. A régi magyar törvény a leány-ágnak fiú-ággá tételét, vagyis leánynak a fiút illető juss megadását praefectiónak nevezte. Ezt a szót Georch Illés 1804-ben az ő »Honnyi Törvény«-ében magyarul akarta kitenni. Előtte már Nánásy is (1798) megpróbálkozott e szóval s a praefectá-t *megférfiastított leánynak* nevezte; de ez nem tetszett Georchnek és méltán. Ő egyenest a *fiú* szóhoz függesztette az *-ít* képzőt és *fiúított leánynak* fordította a praefectát, elfelejtve az *ú* lehasítását, vagy ami még hihetőbb, rettegve a *fiút* igen érezhető hiátustól. Ugyanigy járt az a magyar törvénytudós (ki volt? nem tudom), aki az indigenatust *hazafiúttásnak* nevezte. (Vö. Szirmay, Gloss.). A *fiúit* furcsa hangzásán csakhamar segítettek (alkalmasint Kövy, Törv. Msz.), eszközbe jutván, hogy »néhány leány nagyon *fiúsan* viseli magát«. Így keletkezett: a *fiústit*. Mikor ez megvolt, a másik már magától ment: *hazafiústit* (Szirmaynál), *honfiústit*, (Kunoss),

noha a *hazafiús*, *honfiús* mellékneveket senkisé ismerte. A tört ösvényen, úgy látszik, Fogarasi és Kunoss mentek előre legbátrabban. A *minéműs* melléknévből csinálta Fogarasi 1833-ban a *minéműsít* igét, Kunosnál már 1834-ben *minősít*; az Akad. Zsebsz.-ban (1835) a vereinfachen még *egyszerít*, *egyszeresít*, Fog.-nál (1836) *egyszerűsít*; Kunosnál (Gyal. 1835) popularizál: *népszerűsít*. E sikerek megalapították a *-sít* igeképző szerencséjét. Vö. *hiűsít* (régente: *hivít*, NySz.), *tanűsít*, *nagykorűsít*, *divatszerűsít*, *célszerűsít*, stb., elannyira, hogy most már az *-ű*, *-ű*-vel (különösen a *szerű*vel végződő melléknevekre nézve a *-sít*-et jóformán élő igeképzőnek lehet tekinteni. Nem hiszem, hogy valaki ekkoráig használta volna a *korszerűsít*, *valószínűsít*, *egyidejűsít* igéket s mégsem fogna senki nagyon megütközni magyarságomon, ha azt mondanám: »a magyar közigazgatás korszerűsítése égető kérdés«; vagy pedig: »a vádlott sehogy sem bírta állítását valószínűsíteni«; »két különböző korbéli eseményt nem szabad egyidejűsíteni«, stb. A *-sít* képzőt l. egyébként fentebb is.

-zat, *-zet*. Nemcsak a szóknak és kifejezéseknek, de még a szóképzőknek is megvan a maguk divatja. A kodexek korában nagyon kedvelt volt az *-at*, *-et* főnévképző. (Vö. *intet*, *kinzat*, *áradat*, *támadat*, *árvolat*, *vádolat*, *születet*, stb.); a XVI. század második felében megcsappan a *népszerűsége*; a XVII. századon át egész a XVIII-ik végeig él ugyan folyvást, de alig élnek vele, sőt ha lehet, el is kerülnek. A régi *menet*, *bemenet*, *előmenet*, *fölmenet*, *kimenet* szókat megtoldják s általánosan *menetelt*, *bemenetelt*... stb. mondanak. Mikor a nyelvújítók a múlt század végén fölleveníteni kezdik s Barczafalvi a *mondát*, *szerkezetet*, *tudat* szókat javasolja, e talpraesett szókról tudomást sem vesznek (mint pl. Kr. sem), mikor pedig Kazinczy a *fűzet* (Heft) szóval él, a *Mondolat* kifigurázza érte. De mindez nem akadályozhatta a phoenixként megújódott öreg képző végleges megerősödését, javára volt az *-ás* *-és* képzőtől való szabatos megkülönböztetése is, noha ebben némelyek erősen túloztak. Századunk harmincas éveiben oly eleven már ismét, mint öt-hatszáz évvel azelőtt. Gomba-módra támadnak különösen a *-z* végű igékből az *-at* *-et*-tel való névszó-képzések: *arányzat*, *irányzat*, *szabályzat*, *viszonzat* stb. Annyi ilyen képzésű szó támadt egyszerre s a *-zat* annyira divatba jött, hogy nem is igen lehet csodálkozni szegény Vajda Péter megtévelyedésén, aki a *zat*-ot önálló szóvá akarta tenni, természet (= *termő zat*) értelmében. Nem is vesződtek már azzal, hogy a főnévhez előbb a *-z* igeképzőt s azután az igéhez az *-at* *-et* főnévképzőt függesszék; a régi *szózat* példájára mindjárt a kész *-zat* *-zet*-et toldották a főnévhez. Aki a *karzat* szót csinálta, nem vizsgálta, vajjon van-e *kározni* vagy *karzani* ige, egyenest a *kar*-hoz hozzáragasztotta a *-zat*-ot. Ugyanígy született: a *homlokzat*, *gépezet*, *izomzat*, *kapuzat*, *kötélzet*, *kőzet*, *növényzet*, *födélzet*, *személyzet*, stb. Kicsinyben mult, hogy a *-zat*, *-zet* is élő képzővé nem vált. SZILY KÁLMÁN.